

II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22.– 29.4. 1956

Michal Bauer

Svaz československých spisovatelů (SČSS) byl ustaven na svém prvním sjezdu v březnu 1949 jako politicko-kulturní organizace českých a slovenských spisovatelů. Jeho nejvyšším orgánem byl sjezd, který se měl konat každé tři roky. Ačkoli byl II. sjezd SČSS podle usnesení z I. sjezdu z března 1949 připravován na rok 1952, z politických důvodů byl mnohokrát odsouván, přípravy byly stále prodlužovány a konání sjezdu odkládáno, nejprve o měsíce, po Stalinově a Gottwaldově smrti postupně o několik let; nový termín tehdy již určen nebyl. Rozhodující akcí pro uskutečnění II. sjezdu SČSS byl II. všesvazový sjezd sovětských spisovatelů, který se konal 15.–27. 12. 1954. Sjezdu se zúčastnila také delegace SČSS, vedená Janem Drdou a Marií Majerovou. Od počátku roku 1955 začal být postupně podle vzoru II. sjezdu sovětských spisovatelů připravován II. sjezd SČSS; v květnu 1955 byl vydán dokument o svolání sjezdu i s tématy devíti referátů, jejichž zaměření kopírovalo témata referátů ze sjezdu sovětských spisovatelů: „O stavu a úkolech československé literatury“ (jako referující byl určen Drda), „Za další sblížení a tvůrčí spolupráci české a slovenské literatury“ (Karol Rosenbaum), „Literatura pro mládež a děti – důležitý prostředek socialistické výchovy nových pokolení“ (Majerová a Jozef Horák), „Rozezpívejme v naší poezii myšlenky a city nového člověka“ (Vítězslav Nezval a Alexander Matuška), „O stavu a úkolech literární teorie a kritiky“ (Jan Mukařovský), „Za pravdivé a přesvědčivé zobrazení naší skutečnosti – o problémech prózy“ (František Buriánek a Vladimír Mináč), „Zvýšit mistrovství překladu umělecké literatury“ (Zora Jesenská), „O situaci a úkolech dramatické tvorby“ (Miloslav Stehlík a Peter Karvaš), „Za tvůrčí spolupráci spisovatelů a filmových pracovníků“ (A. M. Brousil). Program sjezdu byl dán stranickým orgánům ke schválení již v listopadu 1955 a poté 12. schůzi pléna ÚV SČSS. Od září 1955 začaly být pořádány v rámci předsjezdové kampaně zájezdy spisovatelů do různých krajů Československa, byla provedena tzv. revize členského seznamu v sekci básníků, prozaiků, dramatiků, v sekci filmové, v komisi pro literární teorii a kritiku i v kruhu překladatelů. Všem tématům byla věnována pozornost především v podobě konferencí (např. konference o současné dramatické tvorbě v květnu 1955, konference o poezii v červnu 1955, seminář o S. K. Neumannovi v říjnu 1955, konference o literatuře pro mládež taktéž v říjnu 1955, konference o S. K. Neumannovi v únoru 1956, konference o próze v březnu 1956 apod.) a rozsáhlých diskusí na stránkách českých i slovenských kulturních periodik i deníků. Diskuse byly vedeny i z toho důvodu, aby ukázaly, která témata by mohla být na sjezdu vnímána jako problematická a kteří členové SČSS budou „nesprávně pokládat otázky nebo hlásat vyloženě chybné názory“; argumentace v těchto

bodech musela být ze strany předsednictva přesvědčivá a nesměla být improvizovaná. Podoba sjezdu SČSS i obsah tezí a referátů byly detailněji určeny po pobytu tzv. studijní delegace SČSS v SSSR ve dnech 1.–15. 12. 1955. V delegaci byli J. Drda, V. Nezval, J. Mukařovský, J. Sekera, J. Pilař, Z. Jesenská, C. Štítnický, P. Karvaš a V. Mináč. Její členové byli znovu podrobně informováni o průběhu II. všesvazového sjezdu sovětských spisovatelů z roku 1954 a byla jim doporučena podoba sjezdu SČSS. Čeští a slovenští autoři referátů konzultovali jejich znění s vedením Svazu sovětských spisovatelů, které navrhovalo též délku referátů i počet a délku diskusních příspěvků na sjezdu SČSS, stejně tak konání schůze stranické skupiny těsně před sjezdovým jednáním. Sovětští spisovatelé upozornili i na některá témata, jež by mohla přinést komplikace, např. otázka tvůrčí svobody.

II. sjezd SČSS se konal ve dnech 22.–29. dubna 1956 v Praze v budově Národního shromáždění nedlouho po XX. sjezdu KSSS, na němž došlo k vyslovení některých kritických reflexí nedávné sovětské minulosti, mírnému poukázání na několik projevů kultu osobnosti, který byl ztotožňován s J. V. Stalinem, a alespoň částečnému uvolnění i v kulturním životě. Referáty na sjezdu SČSS se ve srovnání s původními tezemi u některých autorů rozšířily o nová témata (výrazně např. u Nezvala o pasáže týkající se Halase nebo Skálova hodnocení Seifertovy poezie) a v souladu se stavem myšlení o literární tvorbě v polovině padesátých let měly zejména syntetizující podobu, která chtěla ukazovat stav české literatury v jednotlivých oblastech (poezie, próza, drama, překlady atd.) v posledních deseti letech. Z diskusních příspěvků měla největší ohlas vystoupení Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta, oba mimo jiné hovořili o spisovatelích, jejichž díla nebyla v té době oficiálně publikována. Hrubín se věnoval situaci obecně i konkrétním autorům – Kolářovi, Halasovi, Horovi, zmínil se i o Bieblově úzkosti a zoufalství; především ovšem znamenalo jeho vystoupení odmítnutí literárněvědné metody jednoho z vedoucích stranických funkcionářů Ladislava Štolla i jeho pojetí dějin české literatury a omezování umělecké tvorby a její recepce. Společně s Hrubínem požadoval více umělecké svobody Seifert, od roku 1950 postižený publikačními potížemi; sama přítomnost tohoto básníka na sjezdu měla velkou odezvu. Jeho příspěvek vyzněl též jako žádost o propuštění vězněných autorů, jejichž politickou vinu ovšem nepopíral, a o jejich návrat do literatury. Svůj vstup do literatury ohlásili autoři scházející se v redakci časopisu *Květen*, kteří zde deklarovali existenci mladé literární generace (Karel Šiktanc, Jiří Šotola, Miroslav Červenka ad.) a jimž při řešení problému kontinuity české literatury bylo Štollovo dělení rovněž cizí.

Atmosféra sjezdu vyjadřovala tehdejší situaci, dialog umělců s dosavadním ideologickým přístupem k umění, a to nejen ve smyslu polemik se stranickým usměrňovacím kursem, nýbrž i s vlastní političností. Mnozí účastníci se vraceli do období těsně po 2. světové válce a především let 1948–54, pokoušeli se pojmenovat vlastní i obecnou odpovědnost spisovatele-intelektuála za excesy tohoto období. Jednodušší přístup oživoval vinu „slánštiny“ (V. Nezval), jiný, rovněž zjednodušující zase viděl problém v následném hledání „prodloužených rukou“ Slánského (I. Skála), další přístup připomínal zase stav – evokující v lecčems národněobrozenecký model – spisovatelské obce, která přispěje k nápravě nespravedlností (J. Seifert). Ve vystoupeních převažoval patos: buď ideologizovaný, který hájil stav první poloviny padesátých let (jeho představiteli zde byli zejména L. Štoll a J. Taufer), nebo apelativní, který nabádal k jeho nápravě (reprezentovali ho především Hrubín a Seifert). Symptomem sjezdu se stala hesla o spisovatelích jako svědomí národa, o odpovědnosti spisovatelů za stav společnosti a umění, o nutnosti mluvit a psát pravdu, o svobodě autora apod. Projevem vzdoru se stalo nezvolení Jiřího Taufera a Václava Řezáče za členy ÚV SČSS, třebaže složení nového ÚV svazu bylo předjednáno dosavadním vedením SČSS se stranickými orgány. Naopak Hrubín i Seifert se členy 45členného výboru stali. Přesto v základu bylo jednání určeno požadavkem stranickosti umění a přihlášením se k socialistickému realismu (což se projevilo i v nových stanovách SČSS); posun, který se odehrával, byl návratem k leninismu, respektive cesta od stalinismu k leninismu, jak to vyjádřil v diskusním příspěvku Boris Polevoj. Značný ohlas II. sjezdu byl způsoben i tím, že většina vystoupení byla publikována – po cenzurním schválení, téměř ve všech případech v krácené a upravované podobě – v *Literárních novinách*. Přesto se našli někteří účastníci, kteří význam sjezdu, patrně nejnápadnějšího projevu krátkodobého uvolnění poměrů kolem poloviny padesátých let, nepřeceňovali

(Čestmír Jeřábek, popisující své jednání v denících z té doby, publikovaných pod názvem *Vzajetí stalinismu*). V atmosféře poznamenané XX. sjezdem KSSS, ale především vyplývající z předchozí situace v české literatuře i ve spisovatelské organizaci se výsledky sjezdu projeví ve formě protestů SČSS proti zásahům cenzurního orgánu Hlavní správa tiskového dohledu do činnosti nakladatelství a svazových časopisů, k těmto protestům předsednictva SČSS docházelo hlavně na přelomu let 1956 a 1957. V téže době se objevily rovněž nové žádosti o propuštění některých vězněných básníků (Jana Zahradníčka, Václava Renče, Zdeňka Kalisty), jež SČSS podporoval, a znovu začala být oficiálně editována díla několika zakázaných autorů (např. Jiřího Koláře). Po následující kritice ze strany ÚV KSČ, kterou započali Jiří Hendrych v květnu 1956 na jednání politbyra ÚV KSČ a Václav Kopecký na II. celostátní konferenci KSČ v červnu 1956 – situaci následně výrazně ovlivnily události v Maďarsku na podzim 1956 –, začalo docházet k ustupování od požadavků vyslovených na sjezdu (za jejichž symbol bývá označováno Hrubínovo vystoupení na plenárním zasedání SČSS 26. 6. 1957, ačkoli servilní přístup zvolil především Nezval); tento trend na přelomu padesátých a šedesátých let vyvrcholil na celostátní konferenci SČSS ve dnech 1.–2. 3. 1959, na níž měl hlavní referát opět Štoll, jenž vyslovil požadavek „skoncovat s tradicí ducha II. sjezdu spisovatelů“, na Sjezdu socialistické kultury 8.–11. 6. 1959, kde Štoll rovněž přednesl hlavní referát, a na celostátní konferenci o současných úkolech socialistické umělecké kritiky 20.–22. 2. 1961, třetí akci této doby se Štollovým referátem. Přesto právě odmítnutí Štollovy koncepce, které na sjezdu zaznívalo opakovaně, bylo významné pro další dění; spisovatelé si také vyzkoušeli akt vzdoru vůči nadřízenému postavení ÚV KSČ a potvrdili si jeho pevnost. Ostatně již ve sjezdové rezoluci a v dopisu adresovanému ÚV KSČ vyslovili loajalitu stranickému řízení společnosti: „Zdravíme stranu jako inspirátorku a organizátorku velké revoluční proměny, která vytváří z naší vlasti socialistickou zemi a zajišťuje její šťastnou budoucnost. [...] Přes všechny názorové rozdíly v otázkách umění jsme jednotni ve své oddanosti lidu a věci socialismu.“ Rezoluce končila slovy: „My, českoslovenští spisovatelé, shromáždění na svém druhém sjezdu, prohlašujeme, že rozvíjet a dovršit spravedlivý socialistický řád je smysl našich životů i naší tvorby.“

V naší rubrice přetiskujeme dva nejznámější diskusní příspěvky ze spisovatelského sjezdu – Hrubínův a Seifertův. Jedná se o ukázkou z připravované edice sjezdových dokumentů z roku 1956, jež vyjde s názvem II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22.–29. 4. 1956 (protokol) v nakladatelství Akropolis a která poprvé zpřístupňuje všechny referáty (i nepřednesené) a diskusní vystoupení na tomto sjezdu. Východiskem pro ni se staly především stenografické záznamy uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Ty editor Michal Bauer konfrontuje s přetisky v dobových periodikách, s interními sjezdovými brožurkami, jež obsahují hlavní referáty, a s dochovanými záznamy v archivu někdejšího Československého rozhlasu. Toto srovnání ukazuje, že v Literárních novinách byly otištěny výtahy, výňatky a cenzurované texty, takže ti literární historikové, kteří z nich vycházeli jako ze základního sjezdového zdroje/pramene, přistupovali k dějinám ve zkrácené podobě. Poprvé se tak ke čtenářům dostávají referáty a diskusní příspěvky v autentické podobě a ukazují tak průběh sjezdu mimo jiné jako pokus spisovatelů o nalomení dogmatismu první poloviny padesátých let, včetně vystoupení proti cenzuře a perzekuci některých autorů.

Diskusní příspěvek Františka Hrubína 24. 4. 1956

Vážení a milí přátelé! To, co zde řeknu, je mým osobním vyznáním. Nic nového ode mne neuslyšíte. Jak myslím a cítím dnes, tak jsem myslel a cítil před třemi, před pěti, před devíti lety. Byl to nezdravý a ponižující stav pro českou literaturu, že v minulých letech nebylo možno mluvit o jejích problémech otevřeně. Nyní zde ta možnost je. Považuji tedy za svou povinnost vyslovit se veřejně k některým otázkám poezie. Odpověď na ně hledáme a stále musíme hledat všichni, nejen spisovatelé-komunisté, ale i my, bezpartijní. Můj příspěvek je určen sjezdu i čtenářům, a těm především. Věřím, že se k nim dostane v nezkrácené podobě.¹

V posledních šesti sedmi letech jsem se kromě jiného věnoval studiu tak zvaných prokletých básníků Poea, Baudelaira, Verlaina a jiných. Předem odmítám podezření

z exkluzivnosti a intelektuálštiny. Svým životem a celým dílem kotvím v kraji, který je domovem kameníků, vorařů, drobných rolníků a dělníků.

Po týdny jsem byl ponořen do Mallarméova sonetu o labuti a marně jsem se jej pokoušel přeložit. Neškodilo, že jsem tolik dní a nocí prožil s básní tak odlehlou – jak zní fráze – dnešku, jeho úkolům a problémům. Naopak, pomohlo mi to nejeden problém z oblasti poezie vyřešit. A mnohý z mých nových vychvalovaných veršů by zněl hluše,² nebýt té pilné laboratorní práce, bez níž se neobejde žádná lidská činnost. Řečeno prostě, vzdělával jsem se. Bylo mi jen k užitku, že jsem nedbal vnějších důvodů a zábran a nepřešel ani velký básnický osud, označený jménem Mallarmé. Básník básníka nezkaží. Uškodí-li pabásníkovi, literatuře z toho škoda nevzejde. Nebojme se tedy kalicích lázní, kterých je ke každému trvalému dílu třeba.

Jaké drama je uzavřeno do čtrnácti veršů Mallarméova malého³ arcidíla: agónie labutě, která je odsouzena mezi ledovce a nemůže vytrhnout křídlo zamrzlé v ledu. Oč tragičtěji jevil se mi obraz české poezie v nedávných letech: dědička Máchy, Nerudy a Bezruče byla též odkázána mezi ledovce. Octla se tam nikoli v podobě labutě, ale jako štvaná, určená laň; nikde nebylo stezek ani houští, krev rozproušená štvanicí netuhla, led se nerozpouštěl, a poezie čelila zběsilé netečnosti ledového dogmatu. Oč tragičtější, ale oč slavnější obraz: poezie Halasova, Horova a jiných není naštěstí mallarméovskou labutí, neznehyněla v chladné pohrdání, ale vyrážela a vyráží z neužitečného exilia, jak je to v samé její podstatě. Ale kolika asi talentům přemrzla křídla, kolik jich zašlo v ledové skořápce.

Je ctí být básníkem této země, tohoto lidu, je vzrušující být básníkem této bouřlivé doby. Básník v sobě hloubí co největší prostor pro svobodu. Čím více prostoru pro svobodu vyhloubí v sobě, tím více prostoru pro ni dobude i vně, svému národu, svému lidu, a geniální básník celému lidstvu.⁴ Svobodou myslím stav, v němž se člověk ocitá zbaven pověr. Pověry nejsou jen vrozené, získané výchovou, ale i proklamované a vnucované. Pověrou nejsou obetkány jen příroda a její živly, jen lidská přirozenost, ale též osoby, lidská zřízení a lidská činnost. Lidstvo, co je lidstvem, přemáhá pověru na každém kroku svého vývoje.

Není tomu tak dávno, co jsme nesli jeho soustavy, která z lidí⁵ vysávala veškeren život, soustavy, pověrou skrz naskrz prolezlé, jako pavučina prolézá prázdnotu, černou plástev – jeho fašismu. Jeho básníci, zaslouží-li si vůbec toho jména, dali své schopnosti do služeb nejtemnější pověry. Leckterý z nich, vzpomínám třeba na jméno Hans Jost, opěvovali vůdcovu genialitu, jeho nepřekonatelné umění válečnické, jeho neomylnost. Opěvali jeho tvář, ale za vráskou na jeho čele nepostihli zrůdné myšlení, v semknutí rtů cynismus obludného strůjce vyhlazovacích táborů. Dokázali svými výplody, že pověra je nepřítelkyně nejen svobody, ale i pravdy.

V oněch temných dobách jsem si často čítal Tomanovu báseň „Lenin“. Karel Toman postavil na malém prostoru památník, jakých stojí málo. A jak střídmě, jak nehonosně přítom pracoval.

Ten den přišel
tak jako všechny jiné.
Nezhaslo slunce, ale umřel člověk...

Věren pravdě, básník nesměl předstírat ani zastírat:

Krev prolil? Vraždil? Ano. Ale vdechl víru
a vdechl život milionům milionů
netečných, tupých...

– a hlavně nic přidávat. A přece strmou velikost Leninovy osobnosti neumenšil ani o vlas:

...a do věčnosti bude svítit sloupem ohnivým
všem chudým světa, –
pokorným i mstivým.

Jak velce to zní, do jakých výšin vyvedl básník pomník, žuly i kovu trvalejší.

Jak vedle toho vyšuměly, sotva byly vysloveny, stovky pochlebných veršů z poslední doby. Leckdo se chytil příležitosti, inspirován nikoli historickou postavou a jejím dílem, ale veden myšlenkou zavděčit se, udělat si dobré oko. Nikdo ho neokřikl ani tehdy ne, když svými veršovánkami snižoval a proti své vůli často i zesměšňoval význam osobností nebo dějů, jež mínil oslavit. Naopak, panovala tendence tématy měřit pokrokovost básníků, jejich oddanost lidu a vlasti. Tato hrubá tendence zavinila, že příležitost byla některými autory chápána jako okolnost příznivá jejich soukromým výhodám. Pravý umělec však chápe příležitost jako okolnost, tak velikou v dosahu lidském nebo dějinném, že sama umělci příkaz přímo dává, a tak mocnou, že si umělce přímo i volí, pudíc ho zároveň, aby on sám si zvolil zrovna ji a žádnou jinou, jako je tomu u zamilovaných. (*Potlesk.*) Stávalo se, že byli básníci i nuceni k oslavným tirádám, ale láska vnucovaná není milovaná, řeklo by opravené přísloví. O tom všem řemeslní ohňostrůjci nikdy nepřemýšlejí, jim vždycky leží na srdci nějaký ten teplý koutek. Ale pravý básník přece už od počátku ví, že poezie nemá teplých koutů, že to tam vichří, ledově fičí, i hrom že tam bije a že se tam zahřeješ jen při práci.

Co chce lid na poezii? Oslavování? Deklamování? Heslování? Nikoli! Chce, aby mu ukázala, kudy uniká život. Ale praskliny, básníku, neucpeš cupaninou veršů. Co chce lid na básníkově? Chce, aby hodně nahlas řekl, že kudy uniká život, tam tudy uniká i poezie. To je básníková služba člověku, lidstvu. Je k tomu třeba nejen lásky k životu, ale i vědomí, že život v sázku dávám. Je k tomu třeba srdnatosti, protože podstupuji i nebezpečí životního nezdaru. Neminou tě pak chvíle, dny a třeba i roky úzkosti a zoufalství. Úzkost se slabším povahám často otevře v pustou chuligánskou dráhu. Zoufalství je někdy tak strašné, že se prázdno, ohraničené okenním rámem, zdá nekonečnou volností a básník se tam vrhá, aby znovu, marně dokázal, že člověk nemá křídla. Kdo je pak vinen tvou smrtí, Konstantine Bieble? Osud? Poezie? Nikoli! Lid, z něhož jsi vzešel? Nikoli! Vždyť s lidem je básník jedno tělo a jeden duch, nejen s jeho pravdou, ale i s jeho omyly, nejen s jeho zpěvem, ale i s jeho podmračením, nejen s jeho slávou, ale i s jeho slabostí. Je odpovědný sobě, to jest svému lidu. Kdykoliv vstane lid pohmožděný, zbitý, nejdříve ohmatává básníka jako svou páteř, zdali zůstala celá. (*Dlouhotrvající potlesk.*)

Často si lidé ani neuvědomují činnost básníka, jako si neuvědomujeme, že nám bije srdce. Často mnohého z nich zpočátku neznají ani podle jména a nevědí nic o jeho práci. Je to známka toho, že se bez něho obejdou? Není. Jsou chvíle v životě, kdy se najednou chytáme za srdce, když se rozbušilo úzkostí nebo radostí. Tak jsou také v životě lidu, v životě národa doby, kdy si uvědomí, že má básníky, a kdy si básník trojnásob uvědomí, že jen v srdci lidu je právě jeho místo; tak si oba, básník a lid, znovu osvědčují svou stále trvající jednotu. Dobře ví lid, dějinami tak zkušený, že tenkrát není liduprázdný, jsou-li jeho básníci plni člověka. Tam, kde člověka v lidech ubývá, tam spěchá básník. Kde ubylo na citech, na lásce, na odvaze, tam přidá. Sám však si nesmí nechat ubrat ani drobtu člověka v sobě, ani drobtu lidské důstojnosti. Nechal by v sobě okrádat svůj lid.

K důstojnosti člověka patří svědomí. Když volně píše a vydávám, mohu být opravdu spokojen a nechtít víc? Mohu, ale jen tehdy, dokud líc mé volnosti nemá rub umlčování druhého. Já píše a vydávám, ale zdaleka měl to právo například Jiří Kolář, básník mně poetikou odlehlý, kterého si však vážím jako příkladu, jak si nic v životě ani v práci neulehčovat. Jeho vyznání, které je pro mne velmi nepříjemným ostnem, zní: „Mezi lid nelze jít, lze jen žít život lidu. Ne být čumilem nebo literátem. To jsou dva strakaté kabáty, příliš protivné očím lidí. Čumil nepracuje a literát lže. Mezi lid nelze nikoho poslat, nelze poslat v padesáti letech jako ve čtyřiceti, ve třiceti jako ve dvaceti, tento hluboký příkaz musí zastihnout člověka v kolébce, dřív než udělá první krok.“ Nemusíme souhlasit s poslední větou. Jen tou se liší mé vyznání od Kolářova. Já bych řekl: „Tento hluboký příkaz musí jít nikoli zvenčí, ale z tebe, a pak je to neklamné znamení, že vzešel z tvého lidu. Nepřeslechni ho, básníku, ani ho v sobě ničím nepřehluš!“ Mohl by podobné vyznání vyslovit intelektuál, nepřítel lidu?

Jiří Kolář, básník s původem kladenského proletáře, jemuž opravdu nikdy nešlo o osobní prospěch, ale vždycky o věc lidu a socialismu, a který se v sobě raději do krve rozdírá, než aby se přizpůsobil a lízal paty, byl brutálním útokem v *Tvorbě* zahrán do izolace a posléze existenčně zničen. To je nelidské, to je nekulturní! Kdo z nás si spokojeně chodí, spokojeně píše, spokojeně pobírá honoráře a klidně usíná, kdo se staví,

jako by o ničem nevěděl, kdo neřekne nahlas „zde se děje křivda“, je zakuklený maloměstský sobec – a ten, kdo se dokáže jen tajně stydět, je zbabělec. Jsou a budou snahy tyto skutečnosti přejít, zastít, ošolíchat, znevážit; ale každá taková snaha naší hanbu ještě zvětší. Nehanbí-li se některý z nás dnes,⁶ budou se za nás jednou hanbit naše děti. Záleží na nás, bude-li z podobných případů, které přejdou do literární historie jako jedny z nejostudnějších, stále otevřená, mokvající rána, nebo čestná jizva. Mnoho viny nenesou jen jednotlivci, ale i kulturní instituce, které se chovají jako ti rodiče v Perraultově pohádce: zavedli své děti do trnitého hvozdu a pak naříkali, že děti zabloudily a že je roztrhají vlci.⁷

Někdo mi může namítnout: „Proč jsi nám o tom nic neřekl dřív?“ Ale buďme si upřímní: kdo z nás tady o tom nevěděl? A kdybych to byl řekl před rokem, například na konferenci o poezii, co by z toho bylo? Dozvěděla by se o tom veřejnost, to jest ti, jimž jsme především zodpovědlní? Když *Literární noviny* otiskly výňatek z diskusního příspěvku Vítězslava Nezvala z té konference, proč vynechaly zrovna tenhle statečný výrok, hodný velkého básníka (týkalo se to Kamila Bednáře): „Dokud v této zemi chodí třeba jen jediný básník s pocitem, že nemůže vydávat, pak tu, soudruzi, není něco v pořádku!“ Řekne-li něco básník, a zvláště básník významu Nezvalova, neříká to přece pro nějaký exkluzivní klub, nestojí o to, aby jeho výroky tlely někde v tajných archivech, ale chce, aby ho slyšela celá čtenářská obec!⁸

Lid soudí své básníky přísně. A nesoudí je vždy hned, soudí třeba až za dvacet, za padesát let a zkoumá, zdali básník žil a tvořil tak, aby po něm zbylo jméno člověka. Žijme a tvořme tak, aby se lidé od nás neodvraceli, aby se na nás nedívali svrchu jako na ministranty s kadidelnicí, aby v nás neviděli jen výrobce konfekčního zboží, ale aby si v nás vážili opravdových tvůrců, nikým a ničím nepodplatitelných. Kdo je vinen tím, že k nám lidé ztráceli důvěru,⁹ že na sebe pokřikují bodrou nadávkou: „Ty laureáte!“ –? My sami jsme si tím vinni. Kdybychom v lidu opravdu žili, jako v něm žili Neruda, Sládek, Bezruč, vyhnuli bychom se lehko nebezpečí, že ztratíme vážnost. Lid nechce, nesnese, aby se mu podkuřovalo, lid nikoho nepodplácí, ale umí si vážít poctivé práce. K poctivé práci je však třeba poctivých nástrojů a poctivého materiálu.

Básníkem lidu není ten, kdo ho jako slaměnou kytku sází do veršů podle okamžité potřeby, básníkem lidu není ten, kdo o něm mluví, ale ten, kdo mu mluví z duše, z jeho nejhlubšího srdce. Jsou básníci velikáni, kteří se ztotožnili se svým lidem tak, že píšíc o sobě, píšíc o něm: jak slavně opěvuje Whitman svůj lid v mohutné básni nazvané „Zpěv o mně“! Což z duše lidu nemluvili a nemluví autor *Zpěvu rodné zemi*, básník *Torza naděje*, básník *Světlem oděné*? Zřekl se jich lid někdy? Naopak. Byli jsme svědky toho, že útok na Jaroslava Seiferta v *Tvorbě*, útok surový hlavně tím, že v té době ohrozil i osobní bezpečnost básníkovu, lid bral jako útok na sebe, a opovržení, které mělo padnout na dílo milovaného básníka, padlo na hlavu osnovatelů. Ivan Skála je hodný, ale naivní chlapec, a proto věřím, že ve chvíli, kdy nás na sjezdu v březnu 1949 ujišťoval, že se „postavíme proti kritice samoděržaví, proti kritickému stínání hlav“, netušil ještě, že mu brzo po tom kdosi přistrčí ruku na páku stínadla. Krutě, ale pravdivě znějí Závadovy verše:

Umíme dělat pohřby krásné,
však pohřbíváme za živa.

Josef Hora a František Halas se nedožili. A rubáš, který se tkal na jejich dílo, vetšel a rozpadal se už v tu chvíli, kdy byl tkán, zatímco jejich poezie vrůstala dál do národního povědomí, rok od roku živější a potřebnější, oč papírovější byly teze, které ji chtěly vystrčit jako mršinu někam za zed' národního Slavína.

Budoucnost dá Františku Halasovi místo, jaké mu jako velikému tvůrci patří. Nejen z úcty k jeho památce, ale též jako jeho přítel a první jeho žák, který se u něho, tenkrát ještě málo známého básníka, před sedmadvaceti lety ohlásil, cítím, že jsem povinen říci několik vět k jeho poezii.

Když se básník cítil nejmíc opuštěn, jako ty staré ženy nesoucí na kříži smutná nedělní odpoledne, když vzkřikl:

Nikde nebýti, ó nikde, ty má zemi,
srostenec nocí sám tak mezi všemi,

bylo to jen ze zoufalé touhy býti a zníti všude, slyšet jednou ty „salvy slávy“, až „barikáda Praha, dědička Května“ bude strmět na věčnou paměť budoucím – ale bylo to také z hořkých obav, aby se básník také jednou nestal

jen kůlem vyhlášek,
nápovědou, co polyká jen prach.

Ale když lidu nastaly chvíle nejtěžší, zvolal – bez vyzvání verbířů, jak sám říká – neopakovatelným výrazem:

Myslete na chorál,
Malověrní,
Myslete na chorál!

Básník *Naší paní Boženy Němcové*, kterou vzýval jako ochránkyni lidu, to je jeho nejvladnějšího bytí a rodné řeči, po dvou letech znovu ohrožené, nebyl a ani nemohl být člověkem nevíry a dekadentem. Ladislav Štoll v *Třiceti letech bojů* užívá při hodnocení této velké a statečné poezie také té metody, že z dovršeného Halasova díla vybírá slova a spojení jako „tlení“, „smrt“, „zdechlina“, „jíl pod rakví“, vytrhává verše a sloky, aby dokázal, že Halas byl chorobným pesimistou a přímo programovým škůdcem nové české poezie. Touto metodou dojdou k stejným závěrům u kteréhokoliv básníka.

Ukáži to na příkladu: je český básník a ten ve svém díle nešetří slovy jako „popel“, „smrt“, „hřbitov“, „vetché kosti“ a jinými ještě chmurnějšími – a ten básník zpívá:

Zapěl jsem píseň poslední,
a stranou kladu lyru,
vždyť nemám v srdci v struny ty,
ni v sama v sebe víru.

A jako pohřební zpěv celému lidstvu, jeho pokroku a snahám, veškerým jeho citům, lásce a štěstí, skládá úděsnou báseň, jejížž čtyřicet veršů, například takovýchto:

Co horou zde, to hromada je kostí,
co údolem, to šachta budoucnosti.
A čas v ní hází ve dnů běhu divokém,
mrtvolu na mrtvolu –

prokládá refrénem jako zoufalým zakvilením

– co je tu v světě širokém –
co je tu, co je bolul

Odvází se dnes někdo říci, že Jan Neruda, autor těchto a jiných jim podobných básní, byl nihilistou a kdoví, čím ještě horším? Básník mužné síly a činorodé lásky k lidu a k vlasti se však nebál vyjevit veršem ani hořkou životní zkušenost, rezignaci, skepsi, ať to znělo jeho současníkům třeba i cynicky, vyzpíval, jak o něm řekl Vrchlický, resumé celé tragiky lidských bolestí. A měl jich v životě hodně, jako jich měl už od dětství nemálo, na jednoho člověka často až k neunesení, i František Halas.

Halasův básnický antipod, Vítězslav Nezval,¹⁰ nám ve svém referátu s taktem a velkou upřímností odpověděl na některé otázky Halasova osudu lidského i básnického z pozic své poetiky. O básníkovi promluvil básník. Budoucí vykladači Halasova díla nesmějí opomenout Nezvalův rozbor, zatímco Štollův jim nebude k žádnému užítku. (*Potlesk.*)

Ostatně, což nebyl František Halas i oficiálně označen za básníka „národní hrdošti“, za „řadového vojáka za lepší život na zemi“, jak jste to na smuteční slavnosti v Domě umělců v listopadu 1949 zajisté všichni slyšeli? Je možné, aby tyhle hlasy byly neupřímné, je možné, aby věnce u jeho rakve nebyly projevem láskyplného smutku a úcty k dílu, jež mrtvý lidu zanechal?

Tenkrát jsem byl zasažen velkou skepsí: mnozí z nás, co tu jsme, věděli jsme nebo tušili, že s hrobem, který má přijmout básníkovo tělo, kopá se zároveň hrob k neslavnému pohřbu jeho díla. Napadly mne v těch dnech verše,¹¹ nevím, budu-li je citovat přesně. Bůh ví, kam jsem je zašantročil; tehdy nebylo dobře nosit takové věci po kapsách:

Nad rakví na sta neupřímných vět
a kolem věnce položené v pýše.
Na stěnách arestů, co jich má svět,
na stěně chudákovy chýše
pravá řeč pohřební se píše.

Rád uvěřím slovu těch, kteří tenkrát nad rakví mluvili, že mluvili opravdu z úcty a lásky k básníku chudých a utiskovaných na celém světě. Uvěřím jim, jako dodnes věřím Nezvalově smuteční básni na Františka Halase, z níž mi často zní v hlavě sloka, jako do bronzu ražená, jež vydá za celý esej:

Tvá hrdost neškemrající,
tvé sudlice a diadémy
přes tvoji zaslíbenost měsíci
nás budou poutat vazbou k rodné zemi.

V tom smutku, v té skepsi jedinou útěchou a nadějí mi byly¹² zástupy prostých lidí z Vysočiny, kteří se pěšky přišli rozloučit se svým básníkem do Kunštátu.¹³ Básník se jim vrátil, jak je o tom ujistil v prosté, monumentální básni prózou.

Národ, lid, naštěstí pro pravé básníky a jejich dílo, naštěstí i pro sebe, volí si své básníky sám. Nedá si je brát, jako si nedá vnucovat veršovce, přilepené na lineál vzdálené jeho životu, cizí jeho tužbám.

Protože jsem mluvil většinou na téma „básník a lid“, uvedu před zakončením ještě tohle podobenství z Andersena:

„Jak divukrásné jsou císařovy nové šaty!“ ozývalo se volání po ulicích a v oknech. Nikdo nechtěl říci, že nic nevidí, aby nebyl pokládán za hlupáka nebo za osobu úřadu nezpůsobilou. „Ale vždyť na sobě císař nic nemá,“ ozvalo se jakési dítě. „Bože, slyšte hlas nevinnosti,“ pravil jeho otec, a jeden šeptal druhému, co dítě řeklo. „Vždyť na sobě nic nemá,“ volal konečně celý zástup. Císař se zarazil, neboť i jemu samému se zdálo, že lid má pravdu, ale pomyslel si: „Teď nepomůže nic, teď už to musím vydržet!“ A komoří šli za ním a nesli vlečku, a nebylo tam vlečky, ani pláště.

Hlas dítěte je hlasem básníka: řekne, musí říci, co opravdu vidí a cítí. Neotvírá lidem oči, lidé i bez něho vidí dobře, ale otvírá jim srdce a ústa, je jejich prvním hlasem. A aby hlasem jejich opravdu byl, aby, jak praví Whitman, vzal na sebe dar jejich jazyka, musí být jedním z nich. Lid není způsobilý a učesaný fantom: kam ho dáš, tam stojí, co mu namluvíš, opakuje – nikoli. Lid se přece skládá z živých lidí, lid je tisíckrát, milionkrát znásobený člověk. V hlavách a srdcích kromě milionů soukromých osudů, radostí i žalostí nese staletou, tisíciletou tradici sociálních a kulturních tužeb, zápasů o jejich naplnění a myšlenku slavné budoucnosti.

Žijme tedy a tvořme tak, abychom nezradili tradici, která nám už od dob Sládkových a Nerudových velí: „Stát pevně pod praporem žití, zbaběle neopustit stráž!“ A tvořme také tak, aby naše díla klenula duhu zítřka nad celým světem! (*Přítomní povstávají. Dlouhotrvající opětovaný potlesk.*)

Diskusní příspěvek Jaroslava Seiferta 27. 4. 1956

Vážení přítomní. Bylo řečeno, že je zapotřebí, abychom konečně uspořádali své kulturní dědictví. Vracíme se ke knihám svých mrtvých básníků, listujeme jimi a hlásíme se k tomuto jejich odkazu.

A tu mi napadá tichá a plachá otázka. Aniž bych se pouštěl na pole metafyziky, obracím se s jistou úzkostí k těmto našim mrtvým a ptám se jich, budou-li i oni hlásiti se k nám.

Nejednou tu bylo zdůrazněno, že spisovatelé jsou svědomím svého národa. Není to myšlenka nová. Ba snad naopak. Zdá se mi, že tato věta má dosti blízko k frázi, ale řekněme radši k běžnému rčení. Stává se však, že někdy i takové rčení, vyslovené v příhodném okamžiku a v jiném osvětlení, může působiti drtivě.

A právě dnes chtěl bych říci: Kéž bychom v této chvíli my spisovatelé byli opravdu svědomím svého národa. Kéž bychom byli svědomím svého lidu. Neboť, věřte mi, obávám se, že jsme jím nebyli již po více let, že jsme nebyli svědomím zástupů, že jsme nebyli svědomím milionů, ba dokonce že jsme ani nebyli svědomím sebe samých.

Znova a znova slyšíme tu zaznívati, a to z úst nikterak nevýznamných, že je zapotřebí, aby spisovatel psal pravdu. To mi znamená,¹⁴ že spisovatelé v posledních letech pravdu nepsali. Psali, nebo nepsali? Dobrovolně, či nedobrovolně? Ochotně, či neochotně? Bez nadšení, či s vřelým souhlasem?

Vracím se do minulosti české literatury a marně hledám, že by některý z našich velkých českých básníků,¹⁵ a zvláště některý z těch, kteří ve svých básních formulovali postuláty českého národa, jako byli Neruda, Čech, Machar a Dyk, zastavili se uprostřed svého díla a stanuvše, oznámili svému národu a svým čtenářům, že nemluvili pravdu. Či vzpomínáte si, že by někdo z nich někdy prohlásil: „Čtenáři, odpusť,¹⁶ chodil jsem kolem tvých bolestí a kolem utrpení českého lidu a zavřel jsem oči. (*Potlesk.*) Nemluvil jsem pravdu.“ (*Hlučný potlesk.*) Smlčí-li pravdu kdokoliv jiný, může to být taktický manévr. Smlčí-li pravdu spisovatel, lže. (*Bouřlivý potlesk.*) A nejen to, diskredituje to, co velikého a krásného socialismus našemu lidu v těchto letech přinesl. (*Potlesk.*)

Vyposlechli jsme tu dosti obžalob a sebeobžalob. Nu dobrá, věřme jejich upřímnosti. Škoda jen, že nebyly vysloveny přece jen o něco dříve, aby byly blíže momentu, kdy byl nejvyšší čas. (*Hlučný potlesk.*) Aby se tak naplnila a pokračovala ušlechtilá tradice české literatury, a ovšem literatury vůbec, že byli to básníci, kteří znajíce pravdu, vyslovili ji dříve než politikové, počítající patrně s tím, s realitou, která je.¹⁷ Neboť pravda, jak říká Šalda, je skutečnost zítřka. Je krásné, jestliže básníci postrkávají politiky, ale troufám si říci, že je méně krásné, je-li tomu naopak. (*Potlesk.*)

A dnes se vás ptám, kde jsme byli my všichni, když po roce čtyřicátém osmém zasedal nad českou literaturou člověk, který neuměl česky a který rozhodoval o osudu českých spisovatelů a českých knih? (*[Hlučný] potlesk.*)

Kde jsme byli, když tento muž rozeslal po tiskárnách zástup dvacetiletých dívek a mládenců, kteří s vervou svého mládí poručili rozmetati sazby českých knih? A byla mezi těmito knihami díla klasiků, která dnes vydáváme znova. Byl mezi nimi i Jan Ámos Komenský.

Kde jsme byli, když ne jeden český knihovník¹⁸ z opatrnosti, ze zbabělosti, ze zloby a z nemístného nadšení, vlastní rukou ničil naše knihovny a s gründerským nadšením počal budovati knihovny nové, a sice z knih, které vyšly až po únoru roku '48? (*Potlesk.*)

To vše je pryč. To je zažehnáno, a nebyl bych objektivní, kdybych nepřiznal, že mnohé chyby byly napraveny. Nikoliv všechny.

Mohl bych jmenovati více jmen. Omezím se na jména tři. Na jména tří mrtvých.

A ptám se vás: Kdo zapaluje onu kouřovou clonu, která ve vsí tichosti téměř úplně zastírá jméno a dílo jednoho z našich největších básníků moderních, Vladislava Vančury? A ptám se vás na to se vším důrazem.

Byl Vančura český básník, nebo nebyl? A to dokonce z největších?

Byl Vančura komunista, a to dokonce jeden z nejstarších, či nebyl?

Položil Vančura život za své přesvědčení, či nepoložil? (*Bouřlivý, dlouhotrvající potlesk.*)

A sám dodávám, jakým způsobem položil. Nečetl jsem protokoly gestapáckých výslechů, ale jistě existují. A podle toho, co přece jen prosáklo neprodyšnými zdmi gestapáckého paláce, víme, že to byl jeden z největších, z nejpevnějších, z nejstatečnějších a z nejčistších lidí, které měla nejen česká literatura, ale i tato země v našem století. Kdyby tento básník měl hrob, který by ukryval jeho kosti, mohli bychom nad ním postáti jako nad hrobem neznámého spisovatele.

Snad budeme mít příležitost v příštích dnech pohovořit si rovněž a naléhavě o omylech, chybách a vinách jeho druha a přítele Karla Teigehe.

A konečně klade se otázka: I ta je živá, časová a naléhavá: Oč se ochuzuje obraz naší poezie i poezie socialistické, jestliže se dosud přezírá poezie Josefa Hory z třicátých let? (*Potlesk.*) Což nebyla to léta, kdy Hora, s mladším Nezvalem, dostoupili ve svých dílech svých tvůrčích vrcholů,¹⁹ a nebyla to díla, v nichž dostoupila vrcholu česká poezie mezi dvěma válkami?

Prosím, nepodezívejte mě, že bych nevěděl, kdo to byl pan John Stuart Mill. Také vás prosím, abyste se nedomnívali, že se tu pokouším do dnešního jednoznačného světa filosofického vpašovat názor tohoto anglického empirika. Ale jeden citát nejde mi z hlavy, nemohu si ho odpustit. S malou obměnou platí totiž právě dnes pro nás spisovatele.²⁰ John Stuart Mill praví: „Ta neb ten, kdo připustí, aby svět nebo příslušná část světa vybrala jemu jeho životní cíl, nepotřebuje žádné jiné schopnosti než schopnosti napodobovací jako opice.“

Či bych měl spíše citovat Voltaira, který měl názor obdobný? Voltaire totiž říká: „Nemohu souhlasit s vašimi slovy, ale až do smrti budu hájit vaše právo na to, abyste je mohl hlasitě vyslovit.“ (*Potlesk.*)

A znovu vás prosím, abyste oba tyto citáty uvážili jen v souvislosti s tímto sjezdem a konečně i s větou z dopisu ústředního výboru našemu sjezdu, kde se mluví o tom, že právě rozličnost talentů vyznačuje bohatost naší literatury.

Nebudu opakovat téměř čítankový poznatek o české literatuře, a sice ten, že mezi významnými jejími jmény není jediného autora, který by své dílo zaměřil proti pracujícímu člověku a který by neměl hluboký cit, a dokonce i bojovné porozumění pro jeho sociální bolesti.

Co z toho plyne však pro naši situaci dnes a pro naši povinnost zítra?

Jsem přesvědčen, že naší povinností je přistoupit ihned k odčinění křivd. A naléhavé požadavky shrnuji do těchto dvou:

Za prvé: Vyzvete umlčené a neprávem vyloučené spisovatele, kteří jsou ovšem hodni toho jména, a nečekejte,²¹ až přijdou sami a budou prosit. Sotva by přišli, neboť není hodno spisovatele, aby prosil. Dejte jim možnost, aby odpověděli dnes na útoky, na které nemohli odpovědět, když byli vylučováni z literatury; já to sám zažil! (*Potlesk.*)

Za druhé: Uvažujme o spisovatelích uvězněných, myslíme na jejich lidský osud. Nemám ovšem práva soudit tu jejich vinu. Vinu, chyby, omyly. Ale mám právo jako český básník vyslovit domněnku, že pykali dost za tyto své politické viny a omyly.

To, co tu říkám, dozajista neznamená, že bych se ztotožňoval snad s jejich politickými názory, které jsou a byly v rozporu s názory mými i s názory nás všech. Když dnešní členové Svazu ochotně a spěšně však přiznávají své dlouholeté omyly a viny, což má být prohlášeno za dostatečné, ani omyly a viny uvězněných nemohou být posuzovány s dosavadní přísností a z dosavadních stanovisek. (*[Hlučný] potlesk.*)

Všichni dobře víme, jak je možno – vím, že je situace těžká – pokusit se o to, aby jim jejich osud byl aspoň trochu ulehčen.

Avšak, drazí přátelé, ještě jednou se vás táži: Jsme opravdu jen výrobci veršů, rytmů a metafor? Jsme opravdu jen vypravěči příběhu a nic víc, abychom měli na mysli jen a jen otázky našeho stavu spisovatelského?

Takto vidím poslání spisovatelů v dnešní době.²²

Nový výbor i vy všichni pečujte o to, aby naše činy, důstojné socialistického programu a důstojné socialistických spisovatelů, uskutečněny byly co nejdříve, a co nejdřív znamená dnes, ihned. (*Dlouhotrvající potlesk.*)

Tento příspěvek vychází v rámci projektu GA ČR 405/08/0090 Kodifikace a variace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století.

Poznámky:

¹ Věřím, že se k nim dostane v nezkrácené podobě. – Tato věta byla při otištění v *Literárních novinách* vypuštěna – srov.: Archiv Českého rozhlasu, AF 3035/8; LA PNP, fond SČSS, *Stenografický záznam sjezdu československých spisovatelů v Praze konaného ve dnech 22. až 29. dubna 1956 v budově Národního shromáždění v Praze, Třetí den, s. 29/1; „Z dalších*

diskusních příspěvků“, František Hrubín, *Literární noviny* 5, 1956, č. 18, s. 10; resp. „Z diskuse na II. sjezdu čs. spisovatelů“, František Hrubín. *Nový život* 1956, č. 5, s. 526–532; úryvky z tohoto diskusního vystoupení srov.: František Hrubín, „Čo chce ľud od poézie – a čo mu dávala“, *Kultúrny život* 11, 1956, č. 16b, s. 11; strohé shrnutí: (ČTK), „Z diskuse třetího dne sjezdu.“ *Rudé právo*, 25. 4. 1956, č. 3.

2 *A mnohý z mých nových vychvalovaných veršů by zněl hluše* – v dobovém otisku stojí „vzněl“ – srov.: „Z dalších diskusních příspěvků“, František Hrubín, *Literární noviny* 5, 1956, č. 18, s. 10. Další odkazy jsou na toto otištění.

3 *Mallarméova malého arcidíla* – v přetisku v *Literárních novinách* schází slovo „malého“.

4 *lidu, a geniální básník celému* – tato část rovněž v *Literárních novinách* chybí.

5 *kteřá z lidí vysávala* – v *Literárních novinách* stojí „lidu“.

6 *Nehanbí-li se některý z nás dnes...* – v *Literárních novinách* je uvedeno „mnohý z nás“.

7 *Mnoho viny nenesou jen jednotlivci...* – v této větě je v *Literárních novinách* několik drobných změn – „nemají jen jednotlivci“, „chovaly jako ti rodiče“, „své dívky“.

8 *aby ho slyšela celá čtenářská obec* – v *Literárních novinách* stojí „celá kulturní obec“.

9 *že k nám lidé ztráceli důvěru* – v *Literárních novinách* uvedeno „ztrácejí“.

10 *Halasův básnický antipod, Vítězslav* – tato část schází ve stenografickém zápisu i v *Literárních novinách*.

11 *Napadly mne v těch dnech verše...* – v *Literárních novinách* je nelogické „v těchto dnech“, ačkoli se jedná o verše vytvořené na začátku listopadu 1949; vydány byly knižně až po osmnácti letech – srov.: František Hrubín, *Svit hvězdy umřelé. Za Františkem Halasem*, Brno, Blok 1967. V následně citovaném úryvku je navíc oproti knižní editaci předposlední verš (Tamtéž, s. 53).

12 *jedinou útěchou a nadějí mi byly* – v *Literárních novinách* uvedeno pouze „jedinou útěchou mi byly“.

13 *kteří se pěšky přišli rozloučit se svým básníkem do Kunštátu* – v *Literárních novinách* schází „se svým básníkem“.

14 *To mi znamená* – v dobovém přetisku jsou drobnější změny slovosledné povahy a některé drobné výpusky, v tomto případě je vypuštěno zájmeno a stojí zde „To znamená“ – srov.: Archiv Českého rozhlasu, AF 3182/2, resp. „Z diskuse“, Jaroslav Seifert, *Literární noviny* 5, 1956, č. 19, s. 9.

15 *že by některý z našich velkých českých básníků* – v *Literárních novinách* schází „našich“ – Tamtéž.

16 *Čtenáři, odpusť, chodil jsem...* – v tehdejším přetištění je navíc zájmeno: „Čtenáři, odpusť mi...“ – Tamtéž.

17 *počítající patrně s tím, s realitou, která je* – v *Literárních novinách* je uvedeno: „počítající patrně spíše s realitou“ – Tamtéž.

18 *nejeden český knihovník* – v *Literárních novinách* schází adjektivum „český“ – Tamtéž, s. 10.

19 *dostoupili ve svých dílech svých tvůrčích vrcholů* – v dobovém otištění není „ve svých dílech“ – Tamtéž.

20 *platí totiž právě dnes pro nás spisovatele* – v *Literárních novinách* je uvedeno „pro naše spisovatele“ – Tamtéž.

21 *kteří jsou ovšem hodni toho jména, a nečekejte...* – v *Literárních novinách* stojí: „kteří jsou ovšem toho jména hodni, k spolupráci. Nečekejte...“ – Tamtéž.

22 *poslání spisovatelů v dnešní době* – v dobové publikaci je uvedeno „v naší době“ – Tamtéž.